

ki belőle, melyet a külföldi szaksajtó is nagy elismeréssel méltatott. Valóban ilyen arányú és természetű bio-bibliografikus vállalatot, mint a Szinnyeié, az egyetemes bibliografiai irodalomban sem igen ismerünk. Nem kevésbé sikerült Kossuth mozgalmas életének s a vele foglalkozó majdnem beláthatatlan irodalomnak feldolgozása. Valószínű, sőt bizonyos, hogy a külföldi Kossuth-irodalomnak egy néhány becses terméke kimaradt, azonban mindennek van határa s felkutatni mindazt, a mi egy ilyen világra szóló pályafutás visszhangjaként különböző világtájakon irodalmilag létrejött, nem egy embernek való feladat, még ha negyven év óta is dolgozik valaki egy munkán, mint Szinnyei a Magyar Írók-on.

Egy másik nehézség, a mit Szinnyei szintén le tudott győzni az egynevű írók, (a számtalan Horváth, Kiss, Kovács stb.) életrajzi adatainak és munkáinak zürzavarában való eligazodás. Azután a megváltoztatott nevek is sok bonyodalomnak előidézői s kissé tág lelkiismeretű bibliografus végtelen tévedéseknek lehet előidézője.

A magyar tudományos világ ma már tisztában van, hogy a mi tévedés esetleg előfordul az adatok százezrei között, azt nem a gondosságnak hiánya, vagy a kutatás nehézségei és fáradalmi elől való kitérés okozza. Végre is apróbb tévedések nélkül ilyen munka el sem képzelhető. Azonban mindezek hajszálnyival sem csökkenthetik ennek a nagy alkotásnak messze kiható jelentőségét s ma még talán egészen nem is méltányolható gyakorlati értékét. Hasonlítsuk csak össze irodalmunk régebbi hasonló tárgyú kísérleteivel s befogjuk látni, hogy olyan mű előtt állunk, a melynek létrejöttét ilyen méretekben s ilyen következetes műgonddal csakis a Szinnyei József egyéniségének nem mindennapi vonásai teszik érthetővé. Ez nem olyan feladat, a mire egy kis jóakarattal bárki vállalkozhatik. Ehhez egy egész életnek sajátos berendezkedése, a kitartásnak óriási mértéke s az a pillanatra sem csökkenő lelkesedés szükséges, a mit csak a megoldandó feladat nemzeti és tudományos fontosságáról és nagy jelentőségéről való mély meggyőződés tarthat évtizedeken át ébren. S valóban nagy nemzeti és tudományos érdek, hogy a vállalat hátralevő része is ugyanilyen nemes inspirációk hatása alatt maradhasson az elért magas színvonalon.

e. l.

Festschrift zum fünfhundertjährigen Geburtstage von Johann Gutenberg. *Herausgegeben von Otto Hartwig.* (Beihefte zum Centralblatt für Bibliothekswesen XXIII.) Lipsce, 1900. 4-r. 455 lap, 35 fényképpel.

E becses munka eszméje Hartwig Ottótól származott, s az ő kezdeményezésére karolta fel Mainz város azon tervet, melynek megvalósításán német, francia és olasz tudósok munkálkodtak.

A munkában foglalt becses értekezések sorát Hartwig Ottó nyítja meg »Zur Einführung« című munkájával, melyben röviden de kifejezően összefoglalta mindazt, a mi Gutenberg életére s találmányának történetére vonatkozik. Minden felfedezés hosszú fejlődés eredménye, s ez az oka, hogy adott esetben sokan igényt tartanak a feltalálás dicsőségére. A jelen találmány egyik fő tényezője a felsőrajnai alföld XV. századi nagy műveltségében rejlett. A kereskedés fokozta az írás és olvasás tudományának szükségét, s az írás általános szüksége teremtette meg a könyvnyomtatást, a mint a XVIII. századi nagy kiterjedésű szövő-ipar megteremtette a szövőgépeket. A városi élet e nagyszerű fellendülése a mechanikai találmányok hosszú sorát nyitotta meg. Gutenberg ifjúságáról 1434-ig úgyszólván mit sem tudunk. 1444-ig Strassburgban kísérletezett. 1448-tól pedig szülő városában Mainzban találmányának élt. Családja azon városi előkelők csoportjához tartozott, kik előjogképen az érseki pénzügyeket kezelték, s azért e téren sokoldalú technikai ismereteik voltak. G. 1438—39-ben Strassburg elővárosában a Szent-Arbogastról nevezett kolostorban tükörkészítéssel foglalkozott először. 1444-ben az aranyművesek czéhjének tagjai sorában találkozunk a nevével, de az 1502. évi czéhszabályokból tudjuk, hogy e csoportba tartoztak a könyvkötők, könyvnyomtatók, sőt a tükörkészítők is. Titokban mechanikai uton létesítendő írás sokszorosítással is foglalkozott mindjárt kezdetben. Első nyomtatott könyve Mainzban 1450-ben jelent meg, Strassburgban tehát csak kísérletezett. Hasonló kísérletekkel foglalkozott 1444-ben Avignonban Waldvogel Prokopius is. Az ércmetszés kártyák és initialisok készítésénél már jóval előbb használatban volt, ennek nyomán kellett Gutenbergnek is indulnia. A vésett betűknek öntött betűkkel való felcserélése vált a könyvnyomtatás alapjává, s ennek meghonosítása a G. érdeme. 1450-ben a mainzi polgármester fivérének Fust Jánosnak személyében vagyonos társra talált, de 1455-ben már szakadás állott be közöttük. 1457 augusztus 14-ike az első biztos dátum, a mely napon a Fust és Schöffer nyomdájából könyv került ki, a közfelfogás szerint azonban régibb a G. két ulgata-kiadása. A kezdő könyvnyomtatók rendszeren betű kisebbitéssel igyekeztek a nyomtatott könyveket olcsóbbakká tenni, a G. 36-soros bibliája mégis későbbi, mint a 42-soros, a mi a G. és Fust közötti szakadásból magyarázható. G. 1460. évi kisebb betűs műve a Jamai János Katholikonja, a mi nyelvtant s encyclopaédiát foglalt magában. S G. sorsa 1465 január 18-ikán fordult végül jobbra. Meghalt 1467. vagy 68-ban.

A második értekezést Schreiber W. L. írta Potsdamban, s a címe: Vorstufen der Typographie. A tipografia első termékei szerinte 1454-ből valók. Ezek közül kettő búcsúlevél és egy röp-

írat. A XIV. század közepe az iskolák és könyvtárak alapításának kora volt, eszközei a fokozatosan fejlődő gazdagság és a papirgyártás. E körülmények a mechanikai könyvsokszorosítást tették szükségessé, s ez már Gutenberg előtt lemezekre vésett betűkkel történt, kivált Hollandiában. Mindezeket megelőzték Egyiptomban a VI. században a szövetekre alkalmazott különféle színű díszítések, melyek már mechanikai úton sokszoroztattak. Innen a XIV század végén Németországban a szentképek és kártyák sokszorosítására vitték át e módszert. A XIV. század végén ugyanis oly nagy volt a kártya után a kereslet, hogy a fametszés teljesen kiszorította a rajzot. A XV. század elejéről nagy számmal vannak ilyen németországi szentképeink is, sőt Olaszországban már a XIV. század végén nagyban virágzik a szentképek sokszorosítására használt fametszés. Ugyanennek a XV. században sok naptárban is nyomára akadunk. A XV. századi kéziratokban gyakoriak a fametszéssel sokszorosított initialisok és képek. Nagy gonddal állítja össze a szerző a fametszés azon emlékeit is, melyek az initialisokon és képeken kívül fametszéssel sokszorosított szöveget is foglalnak magukban. A képek és a szöveg sokáig egy és ugyanazon táblába vésettek, csak később válnak külön. E különválásnak első emléke az 1466. évi »Sanct Meinrat legende.« E fametszők tehát kezdetben a leírók szolgálatában állottak, 1460 körül már a szöveget is ők készítették, később azonban egészen önállóan működtek, s a hazai nyelvet kezdték munkáikban használni az addigi latin helyett. Mindez Németországon a XV. század vége felé történik. Hollandiában azonban már előbb is találunk nyomaira. Végül 1470 körül olvad össze a fametszés a nyomtatással. A képek sokszorosítására stb. használt fametszés művészte kezdetben nagyon gyarló, többnyire másolásra szorítkozott, s valami eredetit fametsző alig teremtett. A szöveg sokszorosításra a könyvnyomtatás előtt érzélemezeket használtak, s ezekbe kellett a sokszorosítóknak a betűket vésniük. A legegyszerűbb volt a rézmetszés, melynél a megnedvesített pergament a rézbe vésett ábrákra szorították. E sokszorosítási módnak bölesője az alsó Rajna vidéke. A kezdetleges fejlődési stadium ezek szerint az, midőn a képek réz- vagy fametszetek már, a szöveg azonban még kézírás. Ennek kora 1460 előttre esik, midőn a fametszetek még ritkák, tehát inkább a rézmetszés divik. Ugyanez áll a XV. és XVI. századi initialisokra és egyéb díszítésekre is, minek főbizonyítékai a kétféle színű initialisok s egyéb illusztrációk. A rézmetszés tette a könyvkötést is külön iparággá, mert kezdetben a könyvek leírói voltak a könyvkötők is. A különválás első jelenségei már a XIII. század végére esnek. A könyvtáblákba vésett betűk s egyéb díszítések adtak eszmét a szöveg vésésre. Az első szöveg sokszorosítás rézmetszéssel úgy történt, hogy a nyomás

fehér betűket tüntetett fel fekete alapon. E nyomtatási módot kivált Hollandiában használták először iskolai könyvek készítésénél. Valószínű, hogy Gutenberg is itt nyert kellő alapot eszméje megvalósításához. Előtte Waldvogel Avignonban terjesztette a könyvsokszorosítás eszméjét, 48 betűjéről tudunk azonban csak, s az nem elég a könyvnyomtatáshoz. Valószínű, hogy csupán a szépírás terjesztése céljából vésette azokat. Mindenesetre csupán gyenge kísérlet volt. A könyvnyomtatás céljából mozgó betűkre volt szükség, s ezeknek minél nagyobb számban kellett kéznél lenniök.

A harmadik értekezés a klein-winterheimi plébános, Falk Ferencz tollából való s a címe: *Der Stempeldruck vor Gutenberg und die Stempeldrucke in Deutschland*. Már a XV. század előtt megkísérlették egyes szavak és rövid mondatok mechanikai úton való sokszorosítását. E kísérleteknél, úgy látszik, már különálló betűmintákat is használtak, a nélkül azonban, hogy e módszerrel a könyvek sokszorosítására átvitték volna. E szavak és mondatok a könyvtáblákra kerültek, s arról tesznek bizonyosságot, hogy a könyvnyomtatás első kísérletei a kézzel írott könyvek tábláin jelentek meg. Ilyen könyvtáblák legrégibb példányait Lipsésében, Würzburgban s Nürnbergben találjuk, s ezek ismeretével foglalkozik a szerző. E mesterség főleg a szerzetesek körében dívott. Kiválik ezek közül a nürnbergi dominikánus, Förster Konrád, a ki egyik társával Wirsing Jánossal sok szépet alkotott.

Következik a darmstadti levéltár igazgatójának, Schenk zu Schweinsberg Gusztáv bárónak értekezése a mainzi Gensfleisch nemzetség genealogiájáról. Becses és tartalmas e munka, a mely világot vet ama tekintélyes városi nemzetségre, mely képes volt egy hatalmas egyházfedelem ellen szülővárosa függetlenségét kivívni. A Gensfleisch nemzetség nevével az oklevelekben először 1330-ban találkozunk, azonban egy egész századdal előbb is nyomaira találhatunk. Két ágra oszlott s az idősebb ágnek Gutenberggel magva szakadt. Az ifjabb ág már a XIV. század folyamán ismét két ágra szakadt, s a XVI. század végénmindkettő kihalt.

E munka kiegészítéséül tekinthetjük a strassburgi könyvtárnok, Dr Schorbach Károly Gutenberg-okmánytárát, mely a Gutenbergre vonatkozó okleveles emlékeket sorolja fel beces magyarázatok kíséretében.

Ezt ismét a már említett Falk egy értekezése követi ilyen címmel: *Die Mainzer Psalterien von 1457, 1459, 1490, 1502, 1515. und 1516. nach ihrer historisch-liturgischen Seite*. E munkában a szerző azon következtetésre jut, hogy az 1457., 1502. és 1515. évi psalteriumok a mainzi egyház, a többiek pedig a benecések bursfeldi congregatioja számára készültek.

A mainzi könyvnyomtató Wallau Henrik a psalteriumok kétféle színű initialisairól értekezik, s munkája első azok sorában,

melyek ez initialisok technikai ellőállításával foglalkoznak. Fust és Schöffler 1457 évi breviariuma és az 1459 évi benzés breviarium számos kétféle színű nyomtatott initialissal vannak díszítve. Ezek mind technikai, mind művészi szempontból méltók a figyelemre. Mintájuk két darabból állott. Ezeket a nyomtatásnál összeillesztették, s ily módon állították elő a kétféle színű initialisokat. Az initialis betűje és díszítése tehát nem külön-külön, hanem egyszerre nyomattak. Egy lemezre vésve nem lehettek, mert ez esetben nem lehetett volna nyomtatásuknál egymástól annyira elütő színeket oly tisztán használni, s ez világos bizonyítéka annak, hogy a mintának két darabból kellett állania. E felfedezésre egy angol tüzértábornok, Sir William Congrev jutott először. Az initialisok betűinek a díszítéstől különállását bizonyítják továbbá azoknak a nyomtatásban látszó gyakori törései is, a mi a lemez vékonyságából származott. Az említett betűk e különállására mutatnak azok gyakori felcserélései is, miáltal a díszítések szemelláthatóan megrongáltattak. A nyomtatott initialisoknak utóbb történt festése, a mit Linde tanit, nem volt gyakorlatban. A használt festékek sok pigmentet tartalmaztak s firniszszel vegyítették. E festékanyaggal nagyon pazarul bántak, s innen támadt az utánfestésről szóló mese. A díszítés színe mindig gyöngédebb.

Az initialisok nem lehettek fába vésbe, hanem érczbe, a mint ezt legelőször de Vumes állította. Sokáig voltak ugyanis használatban, s mégis határozott az élük, a mi csak keményebb ércznél jöhet elő. Valószínűen bronzot használtak e célra. Az egész nyomtatási eljárásnak hű képét nyújtják az 1457. és 1459. évi kiadások, melyeknél egy-egy oldal kiszedett betűit egyszerre festették, a másszínű betűket pedig később tették be a kész formába, a nyomás azonban egyszerre történt. E mellett bizonyít az, hogy az initialisok típusának nagy terjedelme miatt a szöveg többször megcsontkíttatott. Csak akkor nyomták külön az initialist, ha ugyanazon oldalon többször is előfordult, a midőn is annak díszítése legtöbbször a szöveg betűire került. Külömbözik ettől az 1490. évi kiadásnál használt nyomtatásmód, melynél mind a szöveg, mind a piros betűk s kétféle színű initialisok nyomása külön történt. E kiadásnál továbbá két kolumna egyszerre került a sajtó alá. Az 1502., 1515. és 1516. évi kiadások sokkal egyszerűbbek, mert ezekben kétféle színű initialisok nincsenek. Nemcsak az initialisok metszése, hanem a nyomtatásmód is méltó tehát a figyelemre, a művészi kivitelű initialisok metszőjének azonban a szerző nem Schöffert tartja.

A frankfurti dr. Wyss Arthur munkája: Der Türkenkalender für 1455. az augsburgi jezsuita-könyvtárban felfedezett 1455-iki naptárral foglalkozva azon következtetést állítja elének,

hogy e nem csak nyomtatója, de szerzője is valószínűen Gutenberg volt. Ez a naptár, melyet 1806-ban fedeztek fel, csak hat lapból áll. Tulajdonképpen nem egyéb, mint a hónapok rendje szerint különféle európai nemzethez intézett naptárnak hadba hívás a törökök ellen, néhány kronologiai adattal kiegészítve. A naptár nyelve olyan, a melyet egy hosszabb ideig Strassburgban tartózkodó mainzinak kellett beszélnie. A betűknek olvasás utáni szedésére utal a szövegben előforduló sok tévedés. A rímes szöveg szerzője Szent-Margit napját mainzi módon határozza meg, s meggyőződése a polgárokhoz szit, a mi a Gutenberg személyére utal. A szövegben előforduló betűk latinok, s hiányzanak a német nyelv sajátos betűi. Valószínűen azonosak a harmiczhatsoros bibliában használtakkal. Az 1457. évi Laxierkalendert mainzi számadások között találta Fischer 1803-ban. Csak az első hónap maradt meg belőle, a miből láthatjuk, hogy egyoldalú nyomás.

Velke Vilmos értekezése: Zur frühesten Verbreitung der Druckkunst, a könyvnyomtatás első jelenségeivel foglalkozik. 1445-ben bomlott fel a szerződés Gutenberg és Fust között, mely eseménynyel kezdődik az új találmány ismeretének a terjedése. Mainz, Bamberg és Strassburg váltak a könyvnyomtatás bölcsőivé. A mainzi szindikustól, Humery doktortól kapott pénzen létesíté G. az eddigi nézet szerint a második nyomdát, s ennek betűivel nyomatta ki a Catholikont. E nyomda betűivel dolgoztak 1467-ben Eltvilleben a Bechtermünze testvérek. A második nyomda megalapításának a Humery nevével való összefüggését erős bírálat alá veszi a szerző. Humery ugyanis nem tartozott azon párthoz, a melyen G. volt, és semmi nyoma sincs annak, hogy a nyomtatásból valami hasznot húzott volna. Valószínű tehát, hogy Humery nem pénzt adott Gutenbergnek, hanem nyomdája felszereléséhez birtokában levő nyomtatási eszközöket. A Bechtermünze testvérek sem ennek betűivel dolgoztak, hanem a saját nyomtatási eszközeikkel állították elő a vocabulariumot, a mint ez az 1467. évi kiadás címlapjának consummatumjából kitűnik. G. nem szerezhette be a Catholikon betűit kölcsönvett pénzen, már azért sem, mert egy vállalkozó, Bechtern Henrik megbízásából fogott e munkához. S ez az oka annak, hogy Gutenberg egy munkája alján sem nevezi meg magát, mert ez akkor csak a nyomdatulajdonosokat illette. Humery úgy jutott nyomtatási eszközökhöz, hogy azon két vitairat betűi voltak birtokában, melyeket 1462-ben Diether érsek nyomtatott. Nassaui Adolf érsek is nyomtatott ilyen vitairatokat Diether ellen s ezek a Fust-Schöffner nyomtató műhelyéből kerültek ki. Valószínű hogy a Diether érsek vitairatát 1462-ben Gutenberg nyomatta Eltvilleben. Nassaui Adolf 1462 október 28-ikán foglalta el Mainzot, s ez esemény után a könyvnyomtatás ismerete minden irányban elterjedt.

Három értekezés következik ez után, melyek a könyvnyomtatásnak külföldön való elterjedését vázolják. L. H. Laband *L'imprimerie en France au XV-e siècle* című munkájában a franciaországi könyvnyomtatással foglalkozik 1470-től. Rajna melléki könyvnyomtatók vitték oda be annak ismeretét, ámbar a könyvnyomtatást bevezető iparágok ott is virágoztak. Vándor könyvnyomtatók telepedtek meg minden népesebb városban, s ott kisebb munkák kiadásával kezdték meg működésüket. Főleg azonban Páris volt e vándor mesteremberek célja. Az első párisi nyomda 1470-ben alapült. Egyik alapítója, Jean Heynlin, német, a másik, Guillaume Fichet pedig szavojai eredetű. Heynlin a párisi egyetem rectora és könyvtárnoka, s Fichet is könyvtárnok volt. E nyomda első terméke bergamói Barzizi Gáspár leveleinek gyűjteménye, melyhez az említettek bevezetést irtak, végül pedig négy latin distichonban Páris városának van ajánlva. 1471- és 1472-ben egész sora a munkáknak került ki e nyomdából. Csak az 1475-től 1484-ig működő harmadik párisi nyomda volt francziák kezében. Az élén Symonel Louis, Richard Blandin, Jean Simon és mások állottak. 1477 január 16-ikán jelent meg Párisban az első nyomtatott francia könyv, a *Grandes chroniques de France*. A párisi nyomda mintájára a vidéken még a XV. század folyamán számos nyomda keletkezett.

A könyvnyomtatás másik franciaországi központja Lyon volt. E város kezdetűl fogva találkozóhelye volt a külföldről bejövő vándor könyvnyomtatóknak és könyvkereskedőknek. 1473-tól 1500-ig több mint 160 könyvnyomtatóval találkozunk itt. Lyonban más természetű munkák nyomattak ki, mint Párisban, a hol főleg a theologia divott, míg itt kivált jogi s szépirodalmi munkák lépnek előtérbe. Egy gazdag kereskedő, Barthelemy Buyer volt az első könyvnyomtató műhely megalapítója, melynek vezetője a lüttichi származású Guillaume le Roy, más néven Wilhelm König. 1473-ban kezdték meg működésüket. Főleg németek itt is az első könyvnyomtatók, de nagy az olaszok, kivált a velenceiek száma is, s ez volt kiinduló pontja annak a sűrű kereskedelmi összeköttetésnek is, a mely később Lyon s Felső — Olaszország között kifejlődött. Csakhamar hatalmas versenytársaivá lettek e városban is a francia könyvnyomtatók a külföldieknek. Becsessé teszi ez értekezést a könyvnyomtatók és munkák kimerítő felsorolása, a miben nagy segélyére voltak a szerzőnek a Pellechet kisasszony alapos bibliografiai munkái az ősnymtatványokról.

Häbler Konrád, *Die deutschen Drucker in Spanien und Portugal* című munkája a pyrenei félszigettel foglalkozik. Ide olaszok vitték be a könyvnyomtatást, a németek kezdetben inkább könyvkereskedéssel foglalkoztak. A magna societas Alemannorum egyik tagja Wisslandt Jakab hívta Valenciába az első könyv-

nyomtatót, Palmart Lambertet, a ki valószínűen Velenczében tanulta a könyvnyomtatást. 1474-ben jelent meg első nyomtatott könyve név nélkül. Hogy a spanyolországi könyvnyomtatóktól oly kevés régi munkát bírnak, annak főoka az, hogy mindannyian inkább búcsúcédulák készítésével foglalkoztak. A német befolyás itt is erős lett hamarosan. A legrégebb nyomda, mely német befolyás nélkül alakult, a zamorai. A legtevékenyebb német könyvnyomtató Fadrique de Basilea volt, a ki egész életét a könyvnyomtatásnak szentelte. Kivált művészet-történeti szempontból nevezetesek a saragossai Hurus Pál kiadványai. Portugáliába 1508-ban hívta meg Mánuel király a sevillai Kromberger Jakabot, s hálából cavaleiro da casa real-lá tette, a mit minden Portugáliába jövő könyvnyomtatónak kilátásba helyezett. Ugyanő honosította meg a könyvnyomtatást Amerikában is, nahua nyelven katechismust nyomtatva a mexicói papoknak s hittérítőknél. A legjelentékenyebb nyomda a montserrati kolostoré, a hol a XV. század végéig körülbelül 7000 kötet könyvet és 180,000 búcsúcédulát nyomattak.

Utolsó a Demetrio Marzi értekezése: I tipografii tedeschi in Italia durante il secolo XV. Olaszországba is németek vitték a könyvnyomtatást, a mely országnak akkori sokoldalú műveltsége volt főoka a könyvnyomtatás korai elterjedésének. A subiacói benzés kolostor fogadja be az első könyvnyomtatásokat, a mainzi Schweinheim Konrádot és a prágai Pannartz Arnoldot 1464-ben. Ugyanazon évben jelent meg az első olaszországi nyomtatott könyv, a Donatus. Ugyanazon két német könyvnyomtató kezéből került ki 1467-ben az első római nyomtatott könyv is, Cicero levelei. Rómában Massini Péter állított fel számukra a saját házában könyvnyomtató műhelyt. Nagyszámú klasszikus, theologiai és jogi munka látott itt a XV. század folyamán napvilágot. Más viszonyokkal találkozunk Velenczében. Itt Spiro János, volt első mestere, a ki 1469-ben költözött ide Németországból. Ágoston De civitate Dei című munkájának szép kiadását közbejött halála miatt testvére Vendel fejezte csak be. Nápolyban csaknem kizárólag német könyvnyomtatókkal találkozunk a XV. században. Gutenberg egyik tanítványa Riessinger Konrád az első 1469-ben ezek sorában. Több zsidó könyvnyomtató is dolgozott itt. Flórenczben, a középkor tudományának és művészetének e központjában is hamar honosodik meg a könyvnyomtatás, s termékei a tökéletesség magas fokán állnak. Bernardo Cennini kezdte itt meg a könyvnyomtatást, azonban 36 nappal első kiadványa után, azaz 1472 november 12-ikén már a német Mainzi János nyomdájának első terméke Boccaccio műve is megjelent.

Mint látjuk, ez albumban nagy gondnal és kegyelettel van

összehordva minden adat, mely méltó a könyvnyomtatás feltalálója dicsőségének hirdetésére. Annál inkább sajnálhatjuk, hogy annak szerkesztője és írói kegyeletes munkájukban teljesen megfeleltek Magyarországról, mely, ha rövid időre is, de az elsők között fogadta be a művelt nyugat államai között Gutenberg találmányát. De nem keressük a hallgatás okait, aminthogy nem is érezzük kisebbitve általa annak az adatnak a jelentőségét, melylyel Hess András budai nyomdájának működése gazdagította hazánk művelődési történetét. És a hallgatás lehet szándékos, lehet véletlenség műve, de nem tarthatott vissza bennünket attól, hogy teljes tárgyilagossággal ismertessük meg olvasóinkkal a Gutenberg-jubileum irodalmának legjelentékenyebb termékét.

Grünn Albert.

Catalogus codicum manu scriptorum, qui in Bibliotheca monasterii B. M. V. ad Scotos Vindobonae servantur. Ex mandato reverendissimi domini Dris Ernesti Hausvirth edidit Dr. P. Adalbertus Hübl O. S. B. — Vindobonae et Lipsiae. Guil. Braumüller. 1899.

A bécsi skót-zárdához bennünket magyarokat sok emlék köt. A zárdát, a mely korra nézve az összes bécsi rendházakat megelőzi, 1158-ban alapította Jasomirgott Henrik, az első osztrák herceg. Az alapító nem bízott a laza fegyelem alatt élő német barátokban, miért is a zárdába messze földről hozott lakókat, még pedig a szent életű skót, helyesebben ír benzés kongregációból, a melynek 1111 óta Németországban, Regensburgban is volt háza. Hosszú időn át csendben s békességben éltek az osztrák fővárosban a bécsieknek nyelvét sem értő jámbor szerzetesek, míg végre a német türelmetlenség kiüldözte őket hajlékukból. V. Albrecht herceg 1418-ban kieszközölte a pápánál, hogy az alapítólevél rendelkezésének ellenére, melyszerint a rendház csupán íreket vehet fel tagokul, a szerzetesek kényszerítessenek más nemzetbelieket, első sorban németeket is felvenni. Természetes, hogy a »skótok« ezt a sérelmes rendeletet magukra nézve kötelezőnek el nem ismerték, mire rövid úton kikergették őket Bécs városából s zárdájukat a melki benedekrendieknek adták át.

Innen kezdődik a régi nevét megtartott skót zárda összeköttetése hazánkkal. A rendház a Szent-Benedek-rend ugyanazon kongregációjához tartozott, mint a magyarországiak, t. i. a *melkihez*. Tagjai közt mindig voltak magyarok, a kik közt nem egy kiváló akadt. A zárda legfőbb méltóságát, az apáti tisztet négy hazánkia viselte. Az ír szerzetesek kiűzése után alig negyedszázadra már magyar ember lett a rendház apátjává: Leibiczi Márton, a tudós író, ki is 1446-tól 1461-ig állott a skót-zárda élén. Az apátság